

**VENTSPILS 4. VIDUSSKOLAS
EP VĒSTNIEKU SKOLAS KOMANDAS
RADOŠAIS DARBS “JAUNIEŠU IDEJAS EIROPAS POLITIKĀM”**

DIGITĀLĀS VĒLĒŠANU SISTĒMAS IEVIEŠANA LATVIJĀ

Radošā darba autori:

Ventspils 4. vidusskolas EPVS komanda

Koordinators:

Sandis Mārtiņš Caune

VENTSPILS, 2026

IEVADS

Demokrātiskie procesi ir ļoti svarīgs faktors kvalitatīvai, rietumu vērtībās bāzētas valsts darbībai. Protams, tie nevar noritēt veiksmīgi bez pilsoniskās līdzdalības un pareizi izveidotas iesaistes sistēmas. Bieži vien iedzīvotāju iesaiste vēlēšanās ir zemāka, nekā būtu nepieciešams, lai vēlēšanu rezultāti patiesi attainotu lielākās daļas valsts iedzīvotāju vēlmes, piemēram, 2025. gada pašvaldību vēlēšanās piedalījās tikai 47,09% balstiesīgo, 2022. gada Saeimas vēlēšanās piedalījās 59,41% balstiesīgo un 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās piedalījās tikai 33,82% Latvijas balstiesīgo (Centrālā vēlēšanu komisija, 2022-2025).

Šobrīd vēlētāju skaits Latvijā ir zems, nevienā no pēdējām vēlēšanām nav sasniegts pat 60% vēlētāju sliekšnis, kas liedz teikt, ka Latvijas Saeima reprezentē visu Latvijas iedzīvotāju intereses. Papildus tam, zemais vēlētāju skaits var veicināt lielāku populistisko partiju pārsvaru parlamentā. Kā atzinis holandiešu politologs Kass Mude, kas specializējas politiskajā ekstrēmismā un populismā Eiropā un Amerikas Savienotajās Valstīs - “Populistiskās partijas mēdz mobilizēt vēlētājus, kuri jūtas atstumti no tradicionālās politikas, bieži vien palielinot vēlētāju aktivitāti to grupu vidū, kuras citādi atturētos” (*The Andrea Mitchell Center for the Study of Democracy*, n.d.).

Protams, arī šādas vēlēšanas ir legītmās, par to šaubu nav, tomēr, panākot lielāku iedzīvotāju iesaisti, var nodrošināt pilnvērtīgāku interešu pārstāvēniecību un ietekmēt vēlēšanu iznākumu. Iespējams, problēma ir tieši kārtībā, kā Latvijas vēlēšanu sistēma ir veidota, kā liecina LU veiktais pētījums “Vēlētāju aktivitātes samazināšanās cēloņu un to ietekmējošo faktoru izvērtējums”, paralēli iemesliem, kā informācijas, ieinteresētības trūkums un neticība politiķiem, iedzīvotāji uz vēlēšanām nedodas arī dēļ praktiskajiem šķēršļiem, piemēram, laika trūkums, neērta vēlēšanu process un attālums no vēlēšanu iecirkņiem (šis ir īpaši aktuāls jautājums tieši Latvijas diasporai un lauku iedzīvotājiem) (Latvijas Universitāte, 2022). Tāpēc, mēs, Ventspils 4. vidusskolas Eiropas Parlamenta vēstnieku skolas dalībnieki, vēlamies piedāvāt izveidot vienotu digitālo vēlēšanu sistēmu Latvijā.

Jaunizveidotā digitālā vēlēšanu sistēma būtu balstīta uz Igaunijas “*I - voting*” sistēmu, kas tikusi izmantota vēlēšanās kopš 2005. gada (*Valimised*, n.d.). Sistēma balstās uz personu autentifikāciju ar vēlētājapersonu apliecināšu dokumentu palīdzību. Pēc tam vēlētājs balso, izmantojot platformu, kas nosūta balsojumu uz centrālo datu bāzi. Igaunijā izveidotā IVXV arhitektūra balstās uz tā saukto “aploksnes shēmu”, kas paredz identitātes un balsojuma satura atdalīšanu, lai nodrošinātu gan to, ka tiek pārbaudīts, tas, ka vēlētājs drīkst balsot, gan nodrošināt, to, ka galu galā vēlētājs ir anonīms. Elektroniskā balsošana ir pieejama

priekšlaicīgo vēlēšanu periodā un šajā laikā vēlētājiem ir iespēja vairākārt mainīt savu galējo izvēli. Katrs, kas ir vēlējis ar digitālo sistēmu, tāpat vēlēšanu dienā var izvēlēties doties uz vēlēšanu iecirkni, un tādā gadījumā, internetā veiktais balsojums tiek anulēts, vēlreiz ļaujot vēlētājam mainīt savu galējo lēmumu.

Ar vienotu digitālās vēlēšanas sistēmu, pirmkārt, būtu iespējams paaugstināt vēlētāju skaitu, ļaujot iedzīvotājiem balsot sev ērtā vietā un laikā, bez nepieciešamības doties uz attiecīgajiem iecirkņiem. Igaunijā 2023. gadā apmēram puse vēlētāju izvēlējās vēlēties elektroniski (*Valimised*, n.d.). Pēc Ārlietu ministrijas veiktā pētījuma, kurā 62,8% respondentu atbildēja, ka digitāla vēlēšanu sistēma motivētu vņus piedalīties vēlēšanās, var secināt, ka šāda veida sistēma palīdzētu arī ārzemju latviešiem, nodrošinot iespēju balsot ātrāk un efektīvāk arī viņiem (Ārlietu ministrija, 2024). Otrkārt, Latvijā vēlēšanās tiek izmantots papīrs ļoti lielos daudzumos, kas atstāj ietekmi uz dabu un klimata pārmaiņām. Ieviešot digitālo vēlēšanu sistēmu, būtu iespējams saglabāt pēc iespējas vairāk Latvijas mežu un dzīvot zaļāk. Treškārt, pašreizējā vēlēšanu sistēmā uz katrām vēlēšanām tiek ieguldīti ļoti lieli līdzekļi - 2026. gada Saeimas vēlēšanās plānots ieguldīt 10,65 miljonu eiro, kas segs izmaksas par cilvēku darbu, resursu sagatavošanu (biļeteni, aploksnes, vēlēšanu kastes u.c.), pasta pakalpojumiem ārzemju latviešiem, informatīviem klipiem un pamācībām. Protams, drošas digitālās sistēmas izveide valstij prasīs noteiktus tēriņus, kas iespējams būs lielāki nekā šī brīža vēlēšanu izmaksas, taču digitālā vēlēšanu sistēma ilgtermiņā parāda sevi, kā izdevīgāku. *TalTech* zinātnieki ir aprēķinājuši administratīvās izmaksas uz vienu elektronisko balsojumu Igaunijā. Elektroniskā balsošana ir vislētākā – viena balss maksā tikai 2,32 eiro. Dārgāka ir balsošana vēlēšanu dienā (4,37 eiro), vēl vairāk maksā priekšlaicīgā balsošana apgabalu centros (6,24 eiro), bet visdārgākā ir balsošana vietējā iecirknī, kur viena balss izmaksā pat 20,41 eiro (Duenas-Cid, Krimmer, Krivonosova, Koitmae, Vinkel, 2018).

Tomēr, viss nav tik vienkārši. Šobrīd Latvijā ir lielas problēmas ar digitālajām sistēmām, t.sk. balsu skaitīšanas sistēmu vēlēšanu kontekstā. Būtiskākās problēmas ietver iespējamus traucējumus tiešsaistes vēlētāju reģistrā, kļūdas sistēmu darbībā un nepieciešamību pēc steidzamiem labojumiem, kas rada uzticības deficītu. Šo problēmu dēļ Valsts policija EPPO sāktajā kriminālprocesā aizdomās par krāpšanos 1,5 miljonu eiro vērtos IT iepirkumos aizturēja 21 personu, tostarp valsts amatpersonas (LSM, 2026). Digitālas balsu skaitīšanas sistēmas trūkumu dēļ nākamajās vēlēšanās balsis nākies skaitīt manuāli. Tas prasa gan cilvēku, gan laika resursus. Kvalitatīva un droša digitālā vēlēšanas sistēma būtiski samazinātu laika patēriņu balsu skaitīšanai, kā arī nodrošinātu lielāku balsu skaitīšanas precizitāti, jo iedzīvotāji mēdz uztraukties arī par balsu viltošanu un rezultātu ietekmēšanu.

Izmantojot digitālo sistēmu un ieviešot stingrākus drošības pasākumus, vēlēšanu rezultāti būtu ticamāki un balsu skaits - precīzāks.

Var secināt, ka digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešana Latvijā būtu nozīmīgs solis demokrātijas stiprināšanā. Tā varētu palīdzētu palielināt vēlētāju līdzdalību, jo tiktu mazināti vairāki praktiskie šķēršļi, piemēram, attālums no vēlēšanu iecirkņiem. Ar šiem šķēršļiem saskaras gan vietējie iedzīvotāji, gan diaspora. Balstoties uz Igaunijas pieredzi, šāda sistēma var nodrošināt drošu, anonīmu un efektīvu balsošanas procesu, vienlaikus samazinot ilgtermiņa izmaksas un administratīvo slogu. Turklāt digitālā balsošana veicinātu ātrāku un precīzāku rezultātu apkopošanu, kā arī samazinātu papīra patēriņu un tā ietekmi uz vidi. Līdz ar to digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešana Latvijā būtu risinājums, vienai no šī brīža aktualākajām problēmām - maza vēlētāju iesaiste demokrātiskajos procesos, papildus tam digitāla platforma varētu arī uzlabot arī vēlēšanu procesa kvalitāti, sabiedrības uzticēšanos demokrātiskajiem procesiem.

1. SABIEDROTIE IDEJAS ĪSTENOŠANĀ

Digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešana Latvijā ir komplekss process, kas prasa ciešu sadarbību starp valsts pārvaldes institūcijām, starptautiskajām organizācijām un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem. Turpmāk aprakstītie partneri ir atlasīti, balstoties uz to kompetenci tiesiskā ietvara izstrādē, tehnoloģiskajā nodrošinājumā un sabiedrības uzticēšanās veicināšanā.

ES institūcijas vai NVO

Eiropas Parlaments - sadarbība būtu nepieciešama, lai nodrošinātu sistēmas atbilstību Eiropas Savienības vienotajiem standartiem par demokrātiskām vēlēšanām un datu aizsardzību. Institūcijas iesaiste īstenošanas procesā sniegtu piekļuvi ES līmeņa ekspertīzei un iespējamam līdzfinansējumam digitalizācijas fondu ietvaros, taču šobrīd tas būtu būtiski, lai saprastu, vai šāda sistēma atbilstu ES digitalizācijas politikas pamatnostādņem un nākotnes vīzīji.

Eiropas Platforma demokrātiskām vēlēšanām (epde.org) - starptautisks nevalstisko organizāciju tīkls, kas nodibināts 2012. gadā Berlīnē. Viņu galvenais uzdevums ir atbalstīt iedzīvotāju veiktu vēlēšanu novērošanu un stiprināt demokrātiskos procesus. Viņu viedoklis būtu svarīgs, lai saprastu šīs iniciatīvas praktisko īstenošanu un iespējamos riskus, balstoties viņu pieredzē.

Igaunijas Nacionālā vēlēšanu komiteja un Valsts vēlēšanu komisija (<https://www.valimised.ee/en>) - Igaunijas kā e-vēlēšanu parauga pieredzes analīze ļautu pārņemt labāko praksi un izvairīties no kļūdām sistēmas izstrādē. Tieša sadarbība ar šo iestādi nodrošinātu praktisku zināšanu iegūšanu par drošības protokoliem un vēlētāju autentifikācijas procesiem.

Latvijas valsts institūcijas

Latvijas Republikas Saeima - kā augstākā likumdevēja vara Saeima būtu atbildīga par nepieciešamo grozījumu veikšanu vēlēšanu likumos. Dialogs ar parlamentārajām komisijām varētu būt būtisks, lai nodrošinātu projekta politisko leģitimitāti un juridisko pamatu. Digitālās vēlēšanu sistēmas izveide neapšaubāmi būtu politisks lēmums, tāpēc bez lobija Saeimā neiztik.

Centrālā vēlēšanu komisija - CVK ir galvenā par vēlēšanu procesa administrēšanu atbildīgā iestāde. Tās iesaiste būtu obligāta, lai integrētu digitālo risinājumu esošajā vēlēšanu infrastruktūrā un nodrošinātu precīzu balsu skaitīšanas metodoloģiju un darbinieku apmācību. Viņu plašā pieredze ļautu apzināties šīs iniciatīvas dzīvotspēju.

Latvijas NVO

Domnīca “Providus” (<https://providus.lv/>) - “Providus” kompetence palīdzētu izvērtēt digitālās balsošanas ietekmi uz vēlētāju līdzdalību un politisko procesu kvalitāti Latvijā.

“Delna” (<https://delna.lv/lv/>) - viņu pieredze pretkorupcijas jomā ļautu apzināties iespējamus riskus par vēlēšanu sistēmu caurspīdīgumu, iespējamiem interešu konfliktiem utt. Tas ir būtiski veidojot sabiedrības uzticēšanos notiekošajiem procesiem.

Latvijas Pilsoniskā alianse (<https://nvo.lv/>) - kā Latvijas NVO “jumtorganizācija” LPA varētu palīdzēt iegūt NVO viedokli un atbalstu šai iniciatīvai, kā arī veicinātu sabiedrības iesaisti skaidrojošajā darbā, diskusijās utt.

Pašvaldība

Ventspils valstspilsētas pašvaldības dome - ņemot vērā to, ka sistēma darbotos visās vēlēšanās, t.sk. pašvaldību vēlēšanās, domes deputāti būtu tie, kas varētu radīt priekšstatu par politiku noskaņojumu attiecībā pret šo jautājumu.

Ventspils valstspilsētas vēlēšanu komisija - sarunas ar vietējo vēlēšanu komisiju ļautu iegūt viedokli no cilvēkiem, kas ir tieši iesaistīti vēlēšanu organizēšanā, ļaujot mums saprast, vai šāda iniciatīva praksē būtu ieguvums sabiedrībai un ar kādiem riskiem nāktos saskarties.

Apkaimē

Aktīvisti un politiķi - ņemot vērā, ka šie ļaudis seko līdzīdi dažādām norisēm, uzklausa sabiedrību, mums tas būtu svarīgi gan ekspertīzei, gan sabiedrības noskaņojuma mērīšanai.

Žurnālisti un mediji

Latvijas Sabiedriskais medijs (<https://www.lsm.lv/>) - sabiedriskais medijs spēj neatkarīgi novērtēt situāciju, kas pastāv Eiropā, Latvijā, pašvaldībās, tāpēc viņu pozīcija mums ir svarīga, lai saprastu šīs iniciatīvas īstenojamību pašlaik.

No aprakstītajiem potenciālajiem sadarbības partneriem, veiksmīgus komunikācijas kanālus esam izveidojuši ar trim - Latvijas Sabiedriskā medija / Latvijas Radio žurnālistu Aidi Tomsonu, Ventspils novada pašvaldības domes deputāti Daci Vašuku (Latvijas Reģionu apvienība) un Ventspils 256. vēlēšanu iecirkņa komisijas vadītāju un mūsu koordinātoru Sandi Mārtiņu Cauni.

2. PIEDĀVĀTĀS ATZIŅAS UN KOMUNIKĀCIJA

Digitālajā laikmetā pārejai uz elektronisku balsošanas sistēmu vajadzētu būt stratēģiskam solim demokrātiskas līdzdalības paplašināšanā. Viens no svarīgākajiem ieguvumiem, ko sniegtu šāda sistēma, ir maksimāla ērtība un pieejamība. Iespēja nodot savu balsi no jebkuras atrašanās vietas pasaulē - vai tās būtu brīvdienas mājās vai darbs ārvalstīs - būtiski mazinātu fiziskos šķēršļus dalībai vēlēšanās. Tas ir īpaši aktuāli Latvijas diasporai un jauniešu auditorijai, kuras ikdiena ir cieši saistīta ar digitālo vidi. Tādējādi sistēma kalpotu kā katalizators vēlētāju aktivitātes pieaugumam, padarot pilsonisko pienākumu pildīšanu ātru un ērtu.

Ja runājam par ieguvumiem, tad digitālā balsošana ilgtermiņā nodrošina ievērojamu resursu ekonomiju. Lai gan sākotnējās investīcijas infrastruktūrā ir apjomīgas, sistēmas uzturēšana samazina izdevumus, kas saistīti ar papīra biļetenu drukāšanu, sarežģītu loģistiku un liela skaita vēlēšanu iecirkņu darbinieku piesaisti. Šis aspekts iet roku rokā ar vides ilgtspējas mērķiem, jo papīra patēriņa un citu ar vēlēšanu organizēšanu saistīto resursu samazināšana tieši ietekmē valsts ekoloģisko pēdu. Turklāt tehnoloģiskie risinājumi garantē ātrāku un precīzāku rezultātu apstrādi. Automatizēta skaitīšana minimizē cilvēcisko kļūdu faktoru un ļauj sabiedrībai uzzināt vēlēšanu iznākumu daudz ātrāk, tādējādi mazinot spekulāciju un politiskās spriedzes periodu pēc vēlēšanām. Igaunijas veiksmīgā pieredze, kas e-balssu efektīvi īsteno jau kopš 2005. gada, kalpo kā pārliecinošs pierādījums tam, ka droša digitālā demokrātija ir realizējama prakse.

Tomēr, vērtējot iniciatīvas īstenošanu, nevar ignorēt kritiskos kibernetikas draudējumus. Digitālajā telpā pastāv pastāvīgi hakeru uzbrukumu un datu manipulācijas riski, kas var ne tikai ietekmēt rezultātus, bet arī neatgriezeniski graut vēlēšanu procesa leģitimitāti. Pat ja sistēma ir tehniski nevainojama, būtiskas bažas rada sabiedrības uzticības deficīts. Iedzīvotāju daļa, kurai nav padziļinātu zināšanu, kritiskās domāšanas un ir pārliecība par to, ka pastāvošā vara mēģina nozagt vēlēšanas, var raudzīties uz digitālo procesu ar aizdomām, priekšroku dodot tradicionālajam papīra formātam kā saprotamākam mehānismam. Šo plaisu vēl vairāk padziļina plaisa starp dažādām paaudzēm - vecāka gadagājuma cilvēkiem pāreja uz tikai digitālu vidi var radīt barjeras un pat izraisīt politisko atsvešinātību, ja netiek nodrošināti paralēli atbalsta mehānismi.

Visbeidzot, balsojot ārpus kontrolētiem vēlēšanu iecirkņiem, pieaug spiediena vai balsu pirkšanas risks. Atrodoties privātā telpā, ir daudz grūtāk verificēt, vai vēlētājs izmanto savu gribu brīvi, bez citu personu ietekmes vai tieša apdraudējuma. Papildus tam sistēma nav

pasargāta no tehniskām kļūmēm – serveru pārslodze vai lokāli darbības traucējumi vēlēšanu dienā var liegt tiesības nobalsot lielam iedzīvotāju skaitam vienlaicīgi. Tādēļ digitālās vēlēšanu sistēmas izveide Latvijā prasa ne tikai inovatīvus IKT risinājumus, bet arī rūpīgi izstrādātu risku pārvaldības plānu un ilgstošu sabiedrības izglītošanas kampaņu.

Ņemot vērā iepriekš aprakstītos digitālās vēlēšanu sistēmas ieguvumus un zaudējumus, esam uzrakstījuši vēstuli, kuru nosūtīt uzrunātajiem ekspertiem, lai iegūtu viņu viedokli:

“Labdien!

Šobrīd Eiropas Parlamenta Vēstnieku skolas projekta ietvaros veicam izpēti par to, ko dažādas sabiedrības grupas domā par iniciatīvu “Digitālās vēlēšanu sistēmas izveide Latvijā”. Šīs izpētes mērķis ir apzināt sabiedrības attieksmi, potenciālos ieguvumus un bažas, kā arī veicināt informētu diskusiju par šādas sistēmas ieviešanas iespējām.

Pašlaik Latvijā vēlēšanu process lielā mērā balstās uz papīra biļeteniem, kas prasa ievērojamus finanšu, materiālos un cilvēkresursus. Papīra izmantošana, loģistika, balsu skaitīšana un administrēšana rada slogu gan valsts budžetam, gan vēlēšanu organizatoriskajam procesam.

Vienlaikus digitālās tehnoloģijas mūsdienās piedāvā drošus, efektīvus un sabiedrībai ērtus risinājumus. Labs piemērs ir Igaunija, kas jau veiksmīgi ieviesusi interneta balsošanas sistēmu, demonstrējot, ka šāds modelis var būt uzticams un funkcionāls.

Digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešana Latvijā varētu sniegt vairākus būtiskus ieguvumus:

- izmaksu samazinājumu ilgtermiņā;
- ātrāku un precīzāku balsu apstrādi;
- lielāku vēlētajū aktivitāti, īpaši jauniešu un diasporas vidū;
- ērtāku un pieejamāku balsošanas procesu;
- ilgtspējīgāku un videi draudzīgāku pieeju.

Protams, šādas sistēmas ieviešana prasa rūpīgu izvērtējumu, īpašu uzmanību pievēršot kibernetiskai drošībai, datu aizsardzībai un sabiedrības uzticības veidošanai.

Balstoties uz iepriekš minēto, lūdzam atbildēt uz pārīs jautājumiem:

- Kāpēc, Jūsaprāt, šāda iniciatīva būtu vai nebūtu atbalstāma Latvijā?
- Kādi, Jūsaprāt, ir galvenie ieguvumi un/vai zaudējumi no digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešanas?
- Kādā formātā Jūs saredzat šīs idejas iespējamo īstenošanu?
- Kā vērtējat sabiedrības gatavību pāriet uz digitālu balsošanu?
- Vai Jūs kā ... (organizācijas nosaukums) pārstāvis/-e būtu ieinteresēts/-a atbalstīt šādas iniciatīvas realizāciju?

Būsim pateicīgi par Jūsu viedokli šajā iniciatīvā un ceram uz Jūsu atbildi.”

No ekspertiem atbildes uz iepriekš minētajiem jautājumiem saņēmām vienu līdz divu dienu laikā un šīs atbildes esam apkopojuši un analizējuši nākamajā nodaļā.

3. KOMPROMISI

Visi trīs uzrunātie eksperti iniciatīvu par digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešanu konceptuāli atbalsta, saskatot tajā ieguvumus gan valstij, gan sabiedrībai, tomēr atzīst, ka šobrīd tam varētu nebūt piemērotākais laiks, ņemot vērā dažādus faktoros (ekspertu atbildes var skatīt pielikumā).

Kā iniciatīvas stiprās puses un ieguvumus eksperti norāda pieejamību un ērtību. Digitālās vēlēšanas spētu ievērojami palielināt vēlētāju aktivitāti, īpaši jauniešu vidū, kuriem digitālā vide ir gandrīz vai dabiska vide. Tāpat tas ir kritiski svarīgs risinājums Latvijas diasporai ārvalstīs un iedzīvotājiem attālākos reģionos, kuriem klātienē balsošana var būt apgrūtināta. No valsts pārvaldes viedokļa ilgtermiņa ieguvumi ir skaidri: mazākas papīra un loģistikas izmaksas, kā arī krietni lielāks datu apstrādes ātrums, kas ļautu uzzināt rezultātus tūlīt pēc virtuālo urnu slēgšanas.

Tomēr ekspertu bažas ir pietiekami nopietnas, lai šo iniciatīvu pagaidām atstātu diskusiju līmenī. Galvenais šķērslis ir kibernetika. Pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā Latvija atrodas pastiprinātu hibrīdapdraudējumu zonā, un jebkura plaša vēlēšanu sistēmā var tikt izmantota kaitnieciski. Papildus tehniskajiem riskiem pastāv arī sociālie riski: uzticības trūkums sistēmai, bažas par balsošanas aizklātuma zudumu un potenciāls balsu pirkšanas risks attālinātā vidē, kur nevar garantēt vēlētāja brīvu gribu bez citu personu ietekmes. Latvijas iepriekšējā, ne vienmēr gludā pieredze ar vērienīgiem IT projektiem rada papildu skepsi par valsts spēju nodrošināt nevainojamu sistēmas darbību.

No ekspertu paustajiem viedokļiem var veidot sekojošu kompromisa modeli - saglabāt tradicionālo balsošanu klātienē, paralēli piedāvājot elektronisku iespēju. Šāda pieeja ļauj neizslēgt nevienu sabiedrības grupu un vienlaikus reālos apstākļos testēt digitālos risinājumus. Svarīgākie aspekti šajā procesā būtu: 1) pilotprojekti - sistēmas testēšana lokālā mērogā, piemēram pašvaldību referendumos; 2) caurspīdīgums - atklāts izstrādes process, kurā iesaistīti neatkarīgi (arī starptautiski) auditori, kibernetikas eksperti, lai garantētu sistēmas neaizskaramību; 3) uzticības celšana - darbs ar sabiedrību, regulāra informēšana un drošības garantiju skaidrošana.

Jāsecina, ka mūsu nākamajiem soļiem jābūt plašākam un izvērstākam diskusijai ar dažādām organizācijām, ko minējām iepriekš, diskusijas ar plašāku sabiedrību (vēlētājiem), kā arī sarunas ar politiskajiem spēkiem, lai sarunātos par šādas idejas nepieciešamību un iespējamo pakāpenisko ieviešanu.

SECINĀJUMI

- Digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešana Latvijā idejiski ir iespējama un varētu sniegt būtiskus ieguvumus, kā, piemēram, palielinot jauniešu līdzdalību, atīstot digitalizāciju valstī un iedrošinot sabiedrību būt aktīviem demokrātiskajos procesos. Tomēr, lai īstenotu digitālo vēlēšanu sistēmu būtu jānodrošina godīgas un uzticamas vēlēšanas. Vēl jāņem vērā, ka sistēmai jābūt aizsargātai pret uzlaušanu, datu manipulāciju un citiem kiberapdraudējumiem.
- Tā kā tehnoloģijas mūsdienās ļoti strauji attīstītās un ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa, jaunākai paaudzei šāds vēlēšanu formāts varētu būt piesaistošāks, pieejamāks un ērtāks. Tas veicinātu jauniešu iesaisti politiskajos procesos. Mūsu intervētie eksperti izvirza šo kā vienu no ieguvumiem kā, piemēram, Dace Vašuka norāda: “Liels ieguvums noteikti būtu aktīvāka jauniešu iesaiste [..].”
- Sabiedrībā ir parādījusies tieksme pēc ātrākiem, vienkāršākiem un efektīvākiem risinājumiem kā arī darbības procesiem, kas apmierinātu mūsdienu dzīves prasības pēc ērtības un pieejamības. Tas nozīmē, ka arvien vairāk tiek novērtēti digitāli risinājumi, kuri ļauj ietaupīt laiku un nodrošināt pieejamību neatkarīgi no atrašanās vietas. Digitalizēta vēlēšanu sistēma, pēc Aida Tomsona sacītā, varētu nodrošināt venkāršāku piedalīšanos, lielāku aktivitāti un ērtāku vēlēšanu norisi.
- Ņemot vērā, ka sabiedrība jau šobrīd nepietiekami uzticas valsts institūcijām, digitālā vēlēšanu sistēma varētu saņemt lielu kritiku un nepietiekamu atbalstu. Sandis Mārtiņš Caune norāda, ka: “Pastāv lieli korupcijas riski - balsu pirkšana un vēlēšanu ietekmēšana.” Svarīgi arī pieminēt to, ka nepietiekams atbalsts varētu rasties sabiedrības nesagatavotības dēļ. To norāda arī Dace Vašuka sakot, ka: “Visa sabiedrība gatava nebūs, jo īpaši tad, ja vēlēšanu iecirkņus atceltu pavisam. Iespējams, cilvēki, kas neiet vēlētagad, to nedarīs arī tad, ja būs iespēja to darīt elektroniski”.
- Pastāvošie ģeopolitiskie apstākļi rada papildu izaicinājumus digitālās vēlēšanu sistēmas ieviešanai, jo pastāv risks par ārēju iejaukšanos un kiberdraudiem. Papildus tam Sandis Mārtiņš Caune norāda, ka nozīmīgi ir arī IT riski. Sistēmas un datubāzes nobrukšanas gadījumā ir liela iespēja apdraudēt vēlēšanu leģitimitāti un rezultātu ieguvu.
- Kopumā iniciatīva ir īstenojama, taču pastāv daudzi riski, kas būtu rūpīgi jāņem vērā un jāizvērtē, lai pilnībā izstrādātu šādu vēlēšanu formātu.

PIELIKUMS

Aidis Tomsons (Latvijas Sabiedriskais medijs/Latvijas Radio)

Idejiski es noteikti būtu par, bet es dzirdu, kā speciālisti brīdina, ka mūsdienās valsts nevar garantēt digitālo vēlēšanu drošību, un Igaunija ļoti riskē. Tāpēc būtībā kaimiņzeme ir palikusi viena pati Eiropā ar šo modeli. Līdz ar to es kā nezinošs šajos jautājumos ieklausos speciālistu teiktajā. Ja viņi saka, ka nevar garantēt rezultātu, tad es esmu piesardzīgs izteikt viedokli.

Skaidrs, ka ieguvumi ir venkāršāka piedalīšanās, lielāka aktivitāte, ērtums utt. Savukārt lielais risks, ka pastāv iejaukšanās draudi un nav iespējams pārliecināties, ka viss ir noticis godprātīgi un vēlētāju griba ir atspoguļota pilnībā.

Uz šo jautājumu gan nespēju atbildēt, nejūtos kompetents.

Ņemot vērā pēdējā laika notikumus drošības jomā, es redzu, ka sabiedrības interese par šo tematu ir mazinājusies. Liela sabiedrības daļa ir ieklausījies speciālistu brīdinājumos, tāpēc, lai gan ir arī atbalstītāju loks, skepticisms pret ideju ir diezgan manāmi pieaudzis.

Es kā LR pārstāvis saglabāju neitrālu attieksmi. Tas tomēr ir jāizlemj zinošākiem cilvēkiem par mani.

Dace Vašuka (Ventspils novada pašvaldības domes deputāte, LRA)

Daļēji iniciatīva būtu atbalstāma, jo ar tās realizēšanu varētu panākt lielāku jauniešu interesi un iesaisti vēlēšanās, taču jāņem vērā pašreizējais ģeopolitiskais stāvoklis, pagājušās pašvaldību vēlēšanas un korupcija, kas var būtiski apdraudēt digitālu vēlēšanu norisi. Vislabāk šādu iniciatīvu īstenot būtu neitrālākā ģeopolitiskajā situācijā, nevis šobrīd.

Liels ieguvums noteikti būtu aktīvāka jauniešu iesaiste, kā arī pilsoņi, kas neatrodas tuvumā vēlēšanu iecirkņiem, daudz vienkāršāk varētu atdot savu balsi. Liels risks būtu jau iepriekš minētā sabotāža. Arī princips par aizklātām vēlēšanām varētu tikt apšaubīts, jo elektroniski atklāt vēlētāju identitāti ir daudz vienkāršāk. Palielinātos arī balsu uzpirkšanas iespējas.

Viennozīmīgi atbildēt nevaru, bet noteikti būtu jāņem modelis no valstīm, kurās digitāla vēlēšanu sistēma veiksmīgi darbojas.

Visa sabiedrība gatava nebūs, jo īpaši tad, ja vēlēšanu iecirkņus atceltu pavisam. Iespējams, cilvēki, kas neiet vēlēties tagad, to nedarīs arī tad, ja būs iespēja to darīt elektroniski, savukārt īpaši nozīmīga un nepieciešama šīs iniciatīvas realizēšana būtu jauniešiem, kas, iespējams, justos daudz ērtāk, balsojot no mājām.

Kopumā iniciatīvu es atbalstu, bet ar nosacījumu, ka tiek pilnībā nodrošināta godīga vēlēšanu norise, ievēlēto politiķu leģitimitāte un tas, ka nenotiek ārēja iejaukšanās. Tā kā šī brīža ģeopolitiskajā situācijā to apsolīt nevar, iniciatīvas īstenošana būtu jāatliek, taču ideju nevajag atmet.

Sandis Mārtiņš Caune (Ventspils 256. vēlēšanu iecirkņa komisijas priekšsēdētājs)

Idejiski iniciatīva noteikti būtu atbalstāma, bet jautājumus rada izpildījums - gan tehniskās īstenošanas iespējas, ņemot vērā neseno IT iepirkumu korupcijas skandālu, gan to, cik (ne)veiksmīgi Latvijā tiek īstenotas dažādas IT platformas (piemēram, e-veselība) vai vēlēšanu sistēma pagājušajās pašvaldību vēlēšanās, gan pastāvošie ģeopolitiskie apstākļi.

Ieguvumi -

- ērtāka balsošana, kas varētu nozīmēt, ka palielinās iedzīvotāju aktivitāte, tādējādi tiek nodrošināta plašāka pārstāvniecība
- lielāka jauniešu iesaiste, kam digitālā vide ir kļuvusi par ikdienas sastāvdaļu
- iespēja ātrāk operēt ar iegūtajiem datiem
- iespēja taupīt materiālos resursus, kas katru reizi tiek tērēti drukājot biļetenus, veidojot aploksnes, vizuālos materiālus utt., kā arī samazināt vēlēšanās iesaistīto cilvēku skaitu, kas nozīmē, ka iespējams ietaupīt uz atalgojuma rēķina

Riski -

- ārvalstu iejaukšanās - ar to jāsaprot ne tikai IT sistēmu drošības riski, bet arī kampaņas uz vietas, piemēram, iedzīvotāju balsu pirkšana, ko šādā attālinātā formātā nekā nav iespējams izkontrolēt
- korupcijas riski - balsu pirkšana, vēlētajū ietekmēšana
- vēlētajū aktivitātes samazināšanās - vēlēšanas vienmēr ir nozīmīgs notikums, kas paredz kaut kādu piepūli. Ja rodas iespēja novēlēt pie brokastu šķīvja, jautājums, vai tas nezaudēs nozīmi.
- IT riski - nobrūkot sistēmai vai datubāzei, var tikt apdraudēta vēlēšanu leģitimitāte un rezultātu ieguve, kā dēļ var nākties procesu atkārtot

Domāju, ka hibrīdrežīmā, paredzot iespēju balsot gan no jebkuras digitālās ierīces, autentificējoties ar savu SmartID vai eID, kā arī uz vietas iecirknī ar digitālo tehnoloģiju palīdzību. Tas ļautu cilvēkiem, kam nevajag palīdzību, to izdarīt ātri un ērti, bet cilvēkiem, kas nejutās droši, saņemt palīdzību

Ņemot vērā sabiedrības zemo uzticību valsts institūcijām, IT iepirkumu skandāla reputāciju un populistisko partiju retoriku, domāju, ka sabiedrībā šai iniciatīvai šobrīd atbalsta varētu nebūt.

Es noteikti atbalstītu iniciatīvas īstenošanu, taču tai būtu jābūt ļoti, ļoti atklātai un caurspīdīgai, lai populistiskajiem spēkiem nebūt iespējas ietekmēt sabiedrības viedokli par šādas sistēmas ieviešanas leģitimitāti, izmaksām utt.

IZMANTOTIE AVOTI

1. Latvijas Universitāte. (2022). *Vēlētāju aktivitātes samazināšanās cēloņu un to ietekmējošo faktoru izvērtējums*. Pieejams:
<https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2022/02/Veletaju-lidzdalibas-petijums-LU-PETIJUMS.pdf>
2. Centrālā vēlēšanu komisija. (2022). *14. Saeimas vēlēšanas*. Pieejams:
<https://sv2022.cvk.lv/pub/aktivitate>
3. Centrālā vēlēšanu komisija. (2024). *Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2024*. Pieejams:
<https://epv2024.cvk.lv/aktivitate>
4. Centrālā vēlēšanu komisija. (2025). *Pašvaldību vēlēšanas 2025*. Pieejams:
<https://dati.cvk.lv/PV2025/aktivitate/>
5. Valimised. (n.d.). *Documents about Internet Voting*. Pieejams:
<https://www.valimised.ee/en/internet-voting/documents-about-internet-voting>
6. The Andrea Mitchell Center for the Study of Democracy, (n.d.). *Cas Mudde - Populism in the Twenty-First Century: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism*. Pieejams:
<https://amc.sas.upenn.edu/cas-mudde-populism-twenty-first-century>
7. Ārlietu ministrija. (2024). *Diasporas politiskā līdzdalība vēlēšanu kontekstā*. Pieejams:
https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Diasporas_politiska_lidzdaliba.pdf
8. Postprint of: Krimmer, R., Duenas-Cid, D., Krivonosova, I., Vinkel, P., Koitmae, A. (2018). *How Much Does an e-Vote Cost? Cost Comparison per Vote in Multichannel Elections in Estonia*. Pieejams:
https://mostwiedzy.pl/pl/publication/download/1/how-much-does-an-e-vote-cost-cost-comparison-per-vote-in-multichannel-elections-in-estonia_78636.pdf
9. LSM. (2026). *Aizdomās par 1,5 miljonu eiro vērtu IT iepirkumu krāpšanas lietu aiztur 21 personu, arī valsts amatpersonas*. Pieejams:
<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/18.03.2026-aizdomas-par-15-miljonu-eiro-vertu-it-iepirkumu-krapsanas-lietu-aiztur-21-personu-ari-valsts-amatpersonas.a639357/>